

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Vit Eszter

Peer Effects on Educational Aspirations

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezetők:

Dorottya Kisfalusi, PhD és Károly Takács, PhD
Tudományos főmunkatárs és egyetemi tanár

Budapest, 2023

Szociológia Tanszék

TÉZISGYŰJTEMÉNY

Vit Eszter

Peer Effects on Educational Aspirations

című Ph.D. értekezéséhez

Témavezetők:

Dorottya Kisfalusi, PhD és Károly Takács, PhD
Tudományos főmunkatárs és egyetemi tanár

© Vit Eszter

Tartalomjegyzék

1.	A disszertáció célja és előzményei	4
1.1.	<i>Bevezetés</i>	4
1.2.	<i>Szakirodalmi áttekintés és korábbi kutatási eredmények</i>	5
1.2.1.	<i>Az oktatási és tanulmányi aspirációk kialakulása</i>	5
1.2.2.	<i>Kortársak és a diákok oktatási törekvései</i>	6
1.2.2.1.	<i>A kortársak aspirációihoz történő alkalmazkodás</i>	6
1.2.2.2.	<i>Hozzáférés a kortársak oktatási erőforrásaihoz</i>	7
1.2.2.3.	<i>A kortársak hatása és a kevésbé előnyös családi háttérrel rendelkező tanulók</i>	7
1.2.2.4.	<i>Barátság kialakulása és fennmaradása a hasonló aspirációk alapján</i>	8
1.2.2.5.	<i>A kortársak tanulmányi eredményeinek szerepe</i>	8
1.3.	<i>Kutatási kérdések és hipotézisek</i>	10
2.	Alkalmazott módszerek	11
2.1.	<i>Adatok</i>	11
2.2.	<i>Elemzési stratégia</i>	13
2.2.1.	<i>Többszintű Siena modellek - Empirikus fejezet: A barátok segíthetnek magasra törni: társas befolyás és szelekció a tanulmányi ambíciók és az iskolai teljesítmény esetén; A barátok oktatási preferenciákra gyakorolt hatása: közvetlen befolyás vagy a barátok oktatási erőforrásaihoz való hozzáférés?</i>	13
2.2.2.	<i>Általánosított strukturális egyenletek modellezése - Empirikus fejezet: A saját jövődet látod a társaidra tekintve? Barátok és osztálytársak hatása diákok középiskolai képzésekre vonatkozó preferenciáira</i>	14
3.	Eredmények	15
3.1.	<i>A barátok segíthetnek magasra törni: társas befolyás és szelekció a tanulmányi ambíciók és az iskolai teljesítmény esetén</i>	15
3.2.	<i>A barátok oktatási preferenciákra gyakorolt hatása: közvetlen befolyás vagy a barátok oktatási erőforrásaihoz való hozzáférés?</i>	15
3.3.	<i>A saját jövődet látod a társaidra tekintve? Barátok és osztálytársak hatása diákok középiskolai képzésekre vonatkozó preferenciáira</i>	16
4.	A disszertáció főbb tudományos és elméleti hozzájárulásai	17
5.	Hivatkozások	20
6.	A témához köthető publikációk	30

1. A disszertáció célja és előzményei

1.1. Bevezetés

A dolgozat a barátok a diákok tanulmányi és oktatási aspirációinak alakulásában játszott szerepére összpontosít. A serdülők érzékenyebbek mások, különösen a társaik véleményére és befolyására, és más korcsoportokhoz képest nagyobb valószínűséggel alkalmazkodnak a kortársak normáihoz. A serdülők a kortársak befolyásának abból adódóan is fokozottan ki vannak téve, mivel identitásuk kialakítására törekszenek, és a kortárskapcsolatok lehetőséget nyújtanak arra, hogy kísérletezzenek e folyamat során. Továbbá, az oktatás és az órarendek strukturális átalakulása több szabadidőt és nagyobb autonómiát biztosít, ami szintén teret biztosít arra, hogy a kortársak befolyásolják egymást (Laursen és Veenstra, 2021).

Számos empirikus bizonyíték támasztja alá a serdülők viselkedésének kortársak közötti terjedését a viselkedések széles skálájára vonatkozóan, beleértve az antiszociális és deviáns viselkedéseket, valamint az egészségi kockázatot jelentő viselkedéseket. A kortársak proszociális viselkedésére, például a tanulmányi motivációra és az alkalmazkodásra gyakorolt hatására is jelentős bizonyítékok állnak rendelkezésre (Brechwald és Prinstein, 2011). Az oktatási környezetben kialakult barátságok jelentős hatással vannak a serdülők önmagukról és a másokkal szembeni képességeikről alkotott elképzeléseire (Brooks, 2005). Ennek eredményeképpen ezek a barátságok befolyásolhatják a serdülők oktatási céljait, preferenciáit és döntéseit.

A magyar serdülők szociális hálóinak több aspektusát is széleskörűen vizsgálták az elmúlt években, például több kapcsolathálózat egyidejű alakulását (Boda, Néray és Snijders, 2020; Kisfalusi, Pál és Boda, 2020; Vörös, Block és Boda, 2019), valamint a kapcsolatok és az egyéni tulajdonságok vagy viselkedések együttes alakulását (Boda, 2018; Grow, Takács és Pál, 2016; Kisfalusi, Janky és Takács, 2019). Ez utóbbiak közül a kortársaknak a magyar diákok tanulmányi eredményeire gyakorolt hatására eddig csak kevés figyelmet fordítottak (Keller és Takács, 2019; Keller, Takács és Elwert, 2021).

A disszertáció ezt a hiányt kívánja pótolni, és azt vizsgálja, hogy a kortársak, ezen belül pedig elsősorban a barátok, hogyan befolyásolhatják a magyar általános iskolások oktatási törekvéseinek különböző aspektusait: a tanulmányi ambíciókat két iskolai tantárgyban, valamint a középiskolai képzésekre vonatkozó preferenciákat. A dolgozat empirikus fejezetei megkülönböztetik azokat a mechanizmusokat, amelyekkel a barátok befolyásolhatják a diákok törekvéseit, például a barátok normáihoz, értékeihez és attitűdjeihez való alkalmazkodás (Brown és Larson, 2009), a társas hálózaton keresztül olyan erőforrásokhoz való hozzáférés, amelyek egyébként nem lennének

elérhetőek az diákok számára (Coleman, 1988; Granovetter, 1973, 1983; Lin, 2001), valamint a képességek és lehetőségek értékelése társas összehasonlítás révén (Brooks, 2005; Erwin, 1998). A disszertáció azt is vizsgálja, hogy a hasonló aspirációk miként járulnak hozzá a baráti kapcsolatok kialakulásához és fennmaradásához, ezáltal pedig a barátok hasonló aspirációihoz. Továbbá, az egyik empirikus vizsgálat a barátok aspirációkra gyakorolt hatása mellett a tágabb kortárskontextus elkülönült szerepét is számba veszi.

Magyarországon a középiskolák nagyrészt társadalmi-gazdasági háttér és tanulmányi eredmény alapján rétegződnek. Az oktatási törekvéseket, választási lehetőségeket és a középiskolába való átmenetet követő lehetőségeket drasztikusan befolyásolja maga a középiskolai pálya. Következésképpen a kortársaknak a pályára lépés előtti törekvésekre gyakorolt hatása jelentős lehet, és mélyreható hatással lehet a diákok tanulmányi pályájára.

1.2. Szakirodalmi áttekintés és korábbi kutatási eredmények

1.2.1. Az oktatási és tanulmányi aspirációk kialakulása

Az aspirációk számos fogalmat foglalnak magukban, beleértve a vágyakat, preferenciákat, választásokat és várakozásokat (Appadurai, 2004). Az aspirációk fontos szerepet játszhatnak a diákok oktatási pályafutásában. Az aspirációk pozitív hatással lehetnek a tanulók motivációjára és ezáltal az iskolai teljesítményükre is (Abu-Hilal, 2000; Trebbels, 2015). Továbbá, az aspirációk és az eredmények kölcsönösen erősíthetik egymást (Gutman és Akerman, 2008; Zhang és mtsai., 2011). Az oktatási és tanulmányi aspirációk értelmezhetők a belátható jövőre vonatkozó célként (Quaglia és Cobb, 1996) vagy az egyén által kielégítőnek tartott minimális eredményként (Castellani, Di Giovinazzo és Novarese, 2010). A disszertáció az empirikus vizsgálatokon keresztül e spektrum mindkét végét vizsgálja.

Az első empirikus fejezet (a disszertáció 5. fejezete) a diákok tanulmányi ambícióit vizsgálja két iskolai tantárgyból a diákok által elérni kívánt osztályzatokon keresztül. A második empirikus fejezet (a disszertáció 6. fejezete) a középiskolai képzésre vonatkozó preferenciák kialakulását vizsgálja a középiskolai jelentkezések benyújtása előtt. A harmadik empirikus fejezet (a disszertáció 7. fejezete) azt vizsgálja, hogy a diákok középiskolai jelentkezéseikben mely képzéstípust preferálják leginkább.

Az oktatási és tanulmányi aspirációk nem kizárólag személyes tényezőknek tulajdoníthatók, hanem a társadalmi kontextus is befolyásolja őket (Appadurai, 2004; Gale és Parker, 2015; Gutman és Akerman, 2008; Tarabini és Curran, 2018). A disszertáció a kortársak, főként a barátok hatását vizsgálja a diákok oktatási és tanulmányi aspirációira nézve.

1.2.2. Kortársak és a diákok oktatási törekvései

A serdülőkorban a gyerekek a korábbi életszakaszokhoz képest fogékonyabbak a társaik véleményére és ítéleteire (Laursen és Veenstra, 2021; Lieberman, 2015), különösen a barátaik befolyására (Berndt, 1992; Berndt és Savin-Williams, 1993; Brown és Larson, 2009). A barátok befolyásolhatják, hogy az egyének hogyan értékelik a tanulmányi kihívásokat és saját képességeiket, hogy ezekkel megbirkózzanak (Taylor, 2004; Wigfield, Tonks és Klauda, 2009), vagy hogy a diákok hogyan értékelik a tanulmányi sikert és a konkrét tanulmányi eredményeket (Archer, Hollingworth és Mendick, 2010; Gale és Parker, 2015; Wigfield, Tonks és Klauda, 2009).

1.2.2.1. A kortársak aspirációihoz történő alkalmazkodás

Az egyének, különösen a serdülők, gyakran igazítják attitűdjeiket és viselkedésüket a számukra releváns személyek által osztott attitűdökhöz és viselkedésmódokhoz (Brown és Larson, 2009). A normákhoz való igazodás történhet a kortársak nyomása, a konform viselkedés megerősítése vagy a modellállítás révén (Brown és mtsai., 2008; Brown és Larson, 2009; Ryan, 2001). A kortársak olyan körülményeket is teremthetnek, amelyekben egyes viselkedésformákat explicit befolyásolási szándék nélkül is elősegítenek (Brown és mtsai., 2008).

Az iskolai környezetben a barátok közvetlenül alakíthatják a serdülők tanulmányi motivációját (Altermatt és Pomerantz, 2003; Molloy, Gest és Rulison, 2011; Ryan, 2001). Emellett a barátok befolyásolhatják egymás tanulmányokkal kapcsolatos értékeit, normáit vagy erőfeszítéseit (Eccles 2009; Hamm és mtsai., 2011; Reindl, 2020; Shin és Ryan, 2014; Wigfield és Eccles 2020), valamint az iskolával kapcsolatos általános attitűdöket és az olyan, iskolával kapcsolatos normák elfogadását, amelyek támogatják vagy ellenzik az iskolai sikert és az iskolához igazodó viselkedést (Coleman, 1988; Crosnoe, Cavanagh és Elder, 2003; Kruse és Kroneberg, 2020; Ryan, 2001), vagy épp a tanulmányokkal kapcsolatos várakozásait és a proszociális viselkedést (Wentzel, Barry és Caldwell, 2004).

A kortársak növelhetik bizonyos oktatási lehetőségek ismertségét is (Brown és Larson, 2009), például azáltal, hogy a középiskolai felvételi eljárás előtt együtt vesznek részt az iskolák nyílt napjain. A diákok közvetlenül megbeszélhetik a lehetséges pálya- vagy iskolautakat, az elérhető lehetőségekhez való viszonyulásukat, döntéseiket (MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI), 2020; Ikonen és mtsai., 2018). Az egyének gyakran mérlegelik az oktatási döntéseik társas költségeit is (Jæger, 2007), és hajlamosak elkerülni a barátaik törekvéseitől való eltérés érzelmi terhét (Manzo, 2013).

Számos bizonyíték utal arra, hogy a serdülők oktatási preferenciái és döntései kapcsolatban állnak barátaik preferenciáival (Carolan, 2018; Kiuru és mtsai., 2007; Kretschmer és Roth, 2021; Sewell és Hauser, 1972; Zimmermann, 2018) vagy a tágabb kortárs csoport aspirációival (Raabe és Wölfer, 2019; Rosenqvist, 2018; Smith, 2023). Mindazonáltal néhány empirikus eredmény ennél visszafogottabb következtetésekre jutott. Például német kontextusban, ahol az oktatási rendszert korai szelekció jellemzi, Lorenz és szerzőtársai (2020) eredményei szerint a barátok csak a kevert képzési palettával rendelkező középiskolákban befolyásolják a legmagasabb iskolai végzettséggel szembeni várakozásokat. Továbbá, egy friss magyar tanulmány arról számolt be, hogy a barátok és padtársak középiskolai képzéstípussal kapcsolatos választásai nincsenek közvetlen hatással arra, hogy a diákok a gimnáziumi képzést részesítik-e előnyben (Keller, 2023).

1.2.2.2. Hozzáférés a kortársak oktatási erőforrásaihoz

A serdülők a társaik képzett szülei révén releváns információkhoz juthatnak hozzá az oktatási rendszerrel kapcsolatban (Coleman, 1988; Lin, 2001), és az ilyen ismeretek alapján módosíthatják oktatási preferenciáikat (Carolan és Lardier, 2018; Cherng, Calarco és Kao, 2013; Choi és mtsai., 2008; Coleman, 1988; Crosnoe, Cavanagh és Elder, 2003; Crosnoe, 2004; McDermott és mtsai., 2020). Az iskolázottabb szülők általában jobban részt bevonódnak gyermekeik oktatási ügyeibe, jobban tájékozottak és ambiciózusabbak az oktatási lehetőségek tekintetében (Bandura és mtsai., 2001; Bourdieu és Passeron, 1977; Coleman 1988; Foley, Gallipoli és Green, 2014; Sewell és Hauser 1993). A magasan iskolázott szülőkkel rendelkező kortársak ezt a fajta akadémiai tudást elérhetővé tehetik a serdülők számára (Carolan és Lardier, 2018; Choi és mtsai., 2008; Coleman, 1988). Természetesen a kortársak szülői erőforrásai közvetett hatást is gyakorolhatnak azáltal, hogy befolyásolják a kortársak oktatási preferenciáit (Choi és mtsai., 2008).

1.2.2.3. A kortársak hatása és a kevésbé előnyös családi háttérrel rendelkező tanulók

A kevésbé előnyös családi háttérrel rendelkező diákok különösen nagy haszonélvezői lehetnek társaik oktatási erőforrásainak (Burgess és Umaña-Aponte 2011; Lessard és Juvonen 2019; Smith, 2023; Sokatch 2006; Wohn et al., 2013).

A barátokon vagy kortársakon keresztül elérhető információk és akadémiai normák, értékek vagy motivációk segíthetnek a hátrányosabb helyzetű diákoknak abban, hogy a kihívást jelentő oktatási lehetőségekre aspiráljanak.

1.2.2.4. Barátság kialakulása és fennmaradása a hasonló aspirációk alapján

A barátságok gyakran az egyének között a releváns dimenziók mentén fennálló hasonlóságok alapján alakulnak ki és maradnak fenn (Brown és Larson, 2009; McPherson, Smith-Lovin és Cook, 2001). Ezért a barátok közötti hasonlóság megértése érdekében lényeges különbséget tenni a társas szelekció és a társas befolyás hatása között (Brown és Larson, 2009; Steglich, Snijders és Pearson, 2010; Ryan, 2001; Veenstra és Dijkstra, 2012).

A könnyen megfigyelhető tulajdonságok relevánsabbak lehetnek a társas szelekció szempontjából, mint a nem megfigyelhető tulajdonságok (de Klepper és mtsai., 2010; van Duijn és mtsai., 2003). Az aspirációk arra ösztönzik az egyéneket, hogy törekedjenek céljaik elérésére (Trebels, 2015), és ez látható viselkedésekhez vezethet, például ahhoz, hogy a diákok erőfeszítések tesznek, hogy elérjék kitűzött céljaikat. A kompetitív középiskolákba készülő diákok gyakran tanúsítanak jó eredményeket elősegítő viselkedést, például a házi feladatok elvégzése, jó magaviselet és az órákon való aktív részvétel. Az előnyös családi háttérrel rendelkező diákok rendelkezhetnek egyfajta „kollektív intelligenciával”, amely az oktatási rendszerrel kapcsolatos közös tudásukra utal (Nash, 2005), és az ebből eredő hasonlóságaik alapján összebarátkozhatnak egymással.

Korábbi tanulmányok szerint a társas szelekció hozzájárul ahhoz, hogy a barátok hasonló várakozásokkal rendelkeznek a legmagasabb iskolai végzettség tekintetében (Kretschmer és Roth, 2021; Lorenz és mtsai., 2020; Mundt és Mundt, 2020). Ami a diákok ambícióinak közvetettebb mérőszámait illeti, kontrollálva a hasonló iskolai teljesítmény és a családi háttér szerepére, a könnyen megfigyelhető iskolai elkötelezettség mutatói szerepet játszhatnak barátságok kialakulásában és fennmaradásában az iskolai elkötelezettség érzelmi és kognitív aspektusaival szemben (Wang és mtsai., 2018). Mindazonáltal arra vonatkozóan is rendelkezésre áll empirikus bizonyíték, hogy néhány belső iskolai attitűd, például a növekedési gondolkodásmód, a kitartás és a tanulás általános értéke hozzájárulhat a baráti kapcsolatok kialakulásához és fennmaradásához (Burgess és mtsai., 2020). Ez utóbbi tanulmány azonban nem vette figyelembe az iskolai teljesítmény vagy a szülői háttér társas szelekcióban szerepét, ez pedig torzíthatja az eredményeket.

1.2.2.5. A kortársak tanulmányi eredményeinek szerepe

Az emberek gyakran alkalmaznak társas összehasonlítást saját teljesítményük és a kilátásaik értékelésekor (Festinger, 1954; Mussweiler, 2009). A jól teljesítőkkal szembeni negatív kontraszt az egyének önértékelésének és ambícióinak lefelé történő kiigazításához vezethet (Marsh, 1991; Rosenqvist, 2018). Az összehasonlítás olyan értelmezési keret is biztosíthat a tanulók számára, ami tanulmányi teljesítményük a barátaikéhoz való igazításához vezethet (Huguet és mtsai., 2009), erre

pedig több korábbi tanulmány is szolgáltat empirikus bizonyítékot (Cook és mtsai., 2007; Lomi és mtsai., 2011). A jobb iskolai teljesítmény arra készítheti a serdülőket, hogy oktatási preferenciáik tekintetében is ambiciózusabb célokat fogalmazzanak meg (Breen és Goldthorpe, 1997). A kortársak iskolai teljesítményével való összehasonlítás negatív és pozitív hatásai is együttesen jelentkehetnek (Seaton és mtsai., 2008). Ezért az empirikus elemzésekben a kortársak tanulmányi teljesítménye kontrolltényezőként szerepel, mivel az közvetlenül vagy a kortársak tanulmányi teljesítményére gyakorolt hatásán keresztül közvetett módon hathat a diákok aspirációira.

A tanulmányi eredmény mint megfigyelhető tulajdonság befolyásolhatja a barátságok kialakulását és fennmaradását az osztálytársak között (de Klepper és mtsai., 2010; van Duijn és mtsai., 2003). Számos korábbi tanulmány szolgáltatott empirikus bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy a tanulmányi eredmény befolyásolja a barátságok kialakulását és fennmaradását (Flashman 2012; Gremmen és mtsai., 2017; Lomi és mtsai., 2011; Rambaran és mtsai., 2017; Smirnov és Thurner, 2017; Torlò és Lomi, 2017;).

Egyes tanulmányok kimutatták, hogy a diákok nagyobb valószínűséggel vetnek véget barátságoknak olyan társaikkal, akiknek tanulmányi teljesítménye eltér a sajátjukétól, ahelyett, hogy megpróbálnának igazodni barátaik teljesítményéhez (Flashman, 2012; Smirnov és Thurner, 2017). Gremmen és munkatársai (2017) kiemelték a tanulmányi teljesítmény szerepét a barátságok kialakulásában új társas helyzetekben.

Az aspirációk és a teljesítmény gyakran összekapcsolódnak (Gutman és Akerman, 2008; Zhang és mtsai., 2011). Jelen tanulmány kontextusában ez különösen igaz lehet akkor, ha az aspirációk közvetlenül a tanulmányi eredményekre vonatkozó ambíciókat mérik. Ezért egyidejűleg figyelembe véve a két tényezőt, inkább a könnyen megfigyelhető iskolai teljesítményről feltételezhető, hogy szerepet játszik a baráti kapcsolatok alakulásában.

1.3. *Kutatási kérdések és hipotézisek*

A disszertáció kutatási kérdéseit és hipotéziseit a következőkben az empirikus fejezetek szerint strukturálva mutatom be. A hipotézisek számozása a tézisgyűjteményben (folyamatos számozás) eltér a vonatkozó empirikus fejezetek számozásától.

Kutatási kérdés 1 (RQ1): Befolyásolják-e a kortársak a serdülők tanulmányi és oktatási aspirációit?

Kutatási kérdés 1b (RQ1b): A társas szelekció, a társas befolyás vagy mindkettő hozzájárul a barátok hasonló tanulmányi és oktatási aspirációihoz?

Empirikus fejezet: A barátok segíthetnek magasra törni: társas befolyás és szelekció a tanulmányi ambíciók és az iskolai teljesítmény esetén

1. *hipotézis: A serdülők tanulmányi ambícióikat iskolai barátaik tanulmányi ambícióihoz igazítják.*

Empirikus fejezet: A barátok oktatási preferenciákra gyakorolt hatása: közvetlen befolyás vagy a barátok oktatási erőforrásaihoz való hozzáférés?

2. *hipotézis: A serdülők az iskolai barátaik preferenciáihoz igazítják a középiskolai képzésre vonatkozó preferenciáikat.*

3. *hipotézis: A serdülők a hajlamosabbak a gimnáziumi képzést preferálni, ha barátaik szülei felsőfokú végzettséggel rendelkeznek.*

4. *hipotézis: Az oktatási preferenciák hozzájárulnak a barátságok kialakulásához és fennmaradásához.*

Empirikus fejezet: A saját jövődet látod a társaidra tekintve? Barátok és osztálytársak hatása diákok középiskolai képzésekre vonatkozó preferenciáira

5. *hipotézis: Pozitív kapcsolat van a diákok oktatási preferenciái és barátaik preferenciái között.*

6. *hipotézis: Pozitív kapcsolat van a diákok oktatási preferenciái és az osztálytársaik preferenciái között.*

Kutatási kérdés 2 (RQ2): A tanulmányi eredmény, a tanulmányi ambíciók vagy mindkettő hozzájárul a barátságok kialakulásához és fennmaradásához?

Empirikus fejezet: A barátok segíthetnek magasra törni: társas befolyás és szelekció a tanulmányi ambíciók és az iskolai teljesítmény esetén

7. hipotézis: A tanulmányi eredmény befolyásolja a baráti kapcsolat kialakulását és fenntartását.

Kutatási kérdés 3 (RQ3): A tanulók szülői háttere szerint változik-e a kortársak oktatási aspirációkra gyakorolt hatása?

Empirikus fejezet: A barátok oktatási preferenciákra gyakorolt hatása: közvetlen befolyás vagy a barátok oktatási erőforrásaihoz való hozzáférés?

8. hipotézis: Ha a diákoknak nincsenek felsőfokú végzettségű szülei, nagyobb valószínűséggel preferálják a gimnáziumi képzést, ha vannak olyan barátaik, akiknek legalább az egyik szülője felsőfokú végzettséggel rendelkezik.

Empirikus fejezet: A saját jövődet látod a társaidra tekintve? Barátok és osztálytársak hatása diákok középiskolai képzésekre vonatkozó preferenciáira

9. hipotézis: A diákok és társaik oktatási preferenciái közötti kapcsolat a diákok szülői háttere szerint változik, és hangsúlyosabb azon diákok esetében, akiknek szülei alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek.

2. Alkalmazott módszerek

2.1. Adatok

A disszertációban szereplő empirikus elemzések az MTA „Lendület” RECENS kutatási projekt „Verseny és negatív kapcsolatok” című adatfelvétel második, negyedik, ötödik és hatodik hullámának adatait használják (lásd többek között Kisfalusi, Janky és Takács, 2019). Az egyes hullámok és iskolai osztályok szerepeltetésének részletes magyarázatát a vonatkozó empirikus fejezetek tartalmazzák. A vizsgálat panel mintán alapult, amely a mintába bevont iskolai osztályokból az összes, 2013 szeptemberében az általános iskola ötödik osztályába beiratkozott, beleegyező tanulóra kiterjedt. A vizsgálat 2017 tavaszán fejeződött be, amely a diákok utolsó nyolcadik osztályos és egyben általános iskolai féléve volt. A szülők és a gyermekek a vizsgálat előtt írásbeli tájékoztatást kaptak a kutatásról. A vizsgálatban való részvételhez mind a diákok, mind a szülei beleegyezése szükséges volt.

A mintából kikerültek a korai kilépők, illetve bekerültek a később érkező diákok. A kezdeti szakasz négy hullámból áll, amelyekre az ötödik és hatodik évfolyam őszi és tavaszi félévében került

sor. Az első fázis további két hullámmal bővült ki, amely az iskolák kisebb almintáját foglalja magába (hetedik és nyolcadik osztály tavaszi féléve).

A minta észak- és közép-magyarországi általános iskolákat és osztályait tartalmazza. Az adatgyűjtés elsősorban a kiválasztott iskolai osztályokon belüli kapcsolathálózati (többek között: barátság, zaklatás) és viselkedési dinamikára (többek között: iskolával kapcsolatos attitűdök, oktatási és tanulmányi aspirációk és tanulmányi eredmények) összpontosított. A mintában felülreprezentáltak voltak azok az iskolák, amelyekben az országos átlagot meghaladó a roma tanulók aránya, mivel a vizsgálat egyik fő érdeklődési területe a roma és nem roma tanulók közötti interetnikus kapcsolatok, valamint a kapcsolati integráció és az etnikai alapú szegregáció alakulása volt. Ennek eredményeképpen a mintában felülreprezentáltak voltak a hátrányos helyzetű tanulók és azok, akik az Országos Kompetenciamérésen alacsonyabb pontszámot értek el.

Az első empirikus fejezet (a dolgozat 5. fejezete) a negyedik, ötödik és hatodik hullám adatainak egy részmintáját használta fel a jelen elemzéshez. Az adatokat a 2014/2015-ös tanév tavaszi félévében ($N_{\text{iskolák}}=34$, $N_{\text{osztályok}}=53$, $N_{\text{diákok}}=1054$), a 2015/2016-os tanévben ($N_{\text{iskolák}}=26$, $N_{\text{osztályok}}=39$, $N_{\text{diákok}}=743$), illetve a 2016/2017-es tanévben ($N_{\text{iskolák}}=25$, $N_{\text{osztályok}}=37$, $N_{\text{diákok}}=663$) gyűjtötte a kutatócsoport. A diákok ezekben a hullámokban az általános iskola hatodik, hetedik és nyolcadik osztályába jártak.

A második empirikus fejezet (a disszertáció 6. fejezete) a 2013/2014-es ($N_{\text{iskolák}}=35$, $N_{\text{osztályok}}=58$, $N_{\text{diákok}}=1131$), 2014/2015-ös ($N_{\text{iskolák}}=34$, $N_{\text{osztályok}}=53$, $N_{\text{diákok}}=1054$) és 2015/2016-os ($N_{\text{iskolák}}=26$, $N_{\text{osztályok}}=39$, $N_{\text{diákok}}=743$) tanévek tavaszi félévében gyűjtött második, negyedik és ötödik hullám egy almintáját használta fel, amikor a diákok az általános iskola ötödik, hatodik és hetedik osztályába iratkoztak be.

A harmadik empirikus fejezet (a disszertáció 7. fejezete) az adatgyűjtés hatodik hullámát használja, kiegészítve az ötödik hullám adataival. A hatodik hullám adatait a 2016/2017-es tanév tavaszi félévében gyűjtötte a kutatócsoport és 25 iskola 37 osztályát foglalta magába, olyan tanulókkal, akik az általános iskola utolsó osztályába, a nyolcadik osztályba jártak, és körülbelül 14,57 évesek voltak ($SD=0,65$, $N_{\text{diákok}}=663$). Az ötödik hullám adatait a 2015-2016-os tanév tavaszi félévéből származnak, amikor a vizsgálatban 26 iskola 39 osztálya vett részt, amelyek tanulói a hetedik osztályba jártak és körülbelül 13,63 évesek voltak ($SD=0,71$, $N=743$ diák).

2.2. *Elemzési stratégia*

2.2.1. *Többszintű Siena modellek - Empirikus fejezet: A barátok segíthetnek magasra törni: társas befolyás és szelekció a tanulmányi ambíciók és az iskolai teljesítmény esetén; A barátok oktatási preferenciákra gyakorolt hatása: közvetlen befolyás vagy a barátok oktatási erőforrásaihoz való hozzáférés?*

Azok az egyének, akik között társas kötések léteznek, általában hasonlóak egymáshoz (Kandel, 1978; Manski, 1993; McPherson, Smith-Lovin és Cook, 2001). Ez a jelenség különböző mechanizmusokkal magyarázható, amelyek közül az egyik a *szocializáció* (más néven asszimiláció vagy fertőzés, bár a disszertáció elsősorban a *társas befolyás* kifejezést használja). Az egyének emellett hajlamosak olyan emberekkel társulni, akik hasonlóak hozzájuk (ezt *homofiliának* vagy *társas szelekciónak* nevezi a szakirodalom), vagy a strukturális kényszerek (más néven *kontextus*) miatt nagyobb valószínűséggel találkoznak és alakítanak ki kapcsolatokat hozzájuk hasonló egyénekkel (Feld, 1982; Manski, 1993; Steglich és mtsai., 2010).

A disszertáció két empirikus tanulmánya (a disszertáció 5. és 6. fejezetében) ezt a kérdést a sztochasztikus aktor-orientált modellek (SAOM) alkalmazásával kezeli, melynek segítségével a hálózati kapcsolatok és az egyéni jellemzők együttes fejlődését elemzi longitudinális kapcsolathálózati adatokon. A SAOM lehetővé teszi a társadalmi szelekció és befolyás hatásainak szétválasztását azáltal, hogy megbecsüli a hálózati folyamatok és az egyéni attribútumok egymástól függő hatásait két függő változó, a hálózati kapcsolatok és az egyéni „viselkedés” fejlődésére nézve (Steglich et al. 2010). A „viselkedés” kifejezés ebben a kontextusban tágan értelmezhető: olyan egyéni tulajdonságra utal, amely várhatóan változik az idő múlásával – a disszertáció esetén a diákok aspirációinak különböző mérőszámaira. A társas befolyás és a társas szelekció hatásait a serdülők aspirációiban és baráti hálózatukban idővel bekövetkező változások modellezésével azonosítható az aktorok (ebben az esetben az osztályokon belüli diákok) szemszögéből, akik döntéseket hoznak baráti kapcsolatok kialakításáról, fenntartásáról vagy megszüntetéséről, és a hálózatuk (iskolai osztály) aspirációinak változásai fényében módosítják aspirációikat (Ripley et al. 2021).

Az empirikus elemzésekhez a disszertáció a SAOM több csoportból álló adatállomány elemzésére kidolgozott implementációját alkalmazta a *sienaBayes()* függvény segítségével (Ripley et al. 2021). Ez a megközelítés figyelembe tudja venni, amennyiben az adatok több csoportból és azok hálózati struktúrájából állnak, és egyaránt becsül csoportok között változó paramétereket és a csoportok között feltételezhetően nem változó paramétereket bayesiánus alapokon (Kaplan és Depaoli, 2013; Ripley et al. 2021). Ez a megközelítés lehetővé teszi a társas szelekció és a társas

befolyás hatásainak szétválasztását a teljes minta esetében, miközben figyelembe veszi az osztályok közötti heterogenitást is.

A viselkedés függő változók a következők a két empirikus fejezetben. A tanulmányi ambíciókat a két iskolai tantárgyban külön-külön ordinális skálán vettek fel értékeket. A középiskolai képzés preferenciái két lehetőségre összpontosítottak, bináris kimeneti változóként: a gimnáziumi képzésre és az érettségi adó szakképzésre.

Az elemzések során a negatív előjelű együtthatók esetében a $p < 0,025$ *p-értékek*, a pozitív előjelű együtthatók esetében pedig a $p > 0,975$ *p-értékek* szolgáltatnak meggyőző bizonyítékot arra vonatkozóan, hogy a paraméterek negatívak, illetve pozitívak. Azonban fontos megjegyezni, hogy ezen küszöbértékek alkalmazása inkább a frequentista megközelítéssel áll összhangban, ezért csak iránymutatásként használhatók.

2.2.2. Általánosított strukturális egyenletek modellezése - Empirikus fejezet: A saját jövődet látod a társaidra tekintve? Barátok és osztálytársak hatása diákok középiskolai képzésekre vonatkozó preferenciáira

A harmadik empirikus fejezet (a dolgozat 7. fejezete) nem longitudinális, hanem keresztmetszeti aspirációikat mér és általánosított strukturális egyenletek modellezése (GSEM) segítségével azt vizsgálja, hogy a diákok a középiskolai jelentkezési lapjukon jelzett preferenciáik (gimnáziumi képzést részesítik-e előnyben) összefüggést mutatnak-e azzal, hogy barátaik és osztálytársaik erre a képzéstípusra szeretnének-e bekerülni.

A hagyományos SEM megközelítésével ellentétben az általánosított strukturális egyenletek modellezése (GSEM) különböző típusú kimenetekkel, például bináris, ordinális vagy count kimeneti változókkal is lehetséges. A disszertáció érintett empirikus fejezetében a fő kimeneti változó bináris, amely a diákok jelentkezési lapján első preferenciaként feltüntetett középiskolai képzés típusát méri, pontosabban azt, hogy az első választásuk a gimnáziumi képzés volt-e. Az elemzés a Stata programban implementált GSEM segítségével zajlott (Huber, 2013).

A GSEM nem tudja szétválasztani a társas szelekció és a társas befolyásolás hatásait. Ezért az elemzés kontrollál a diákok hasonló preferenciáin alapuló társas szelekcióra. Ennek érdekében az elemzés baráti jelölések két típusát különbözteti meg. A stabil barátságok azok a barátságok, amelyek a felvételi félévében és egy évvel korábban is léteztek. Az összes barátság a felvételi félévében rögzített összes barátságot magába foglalja.

3. Eredmények

3.1. *A barátok segíthetnek magasra törni: társas befolyás és szelekció a tanulmányi ambíciók és az iskolai teljesítmény esetén*

Az alábbiakban láthatóak a főbb eredményekhez tartozó poszterior átlagok, poszterior szórások és poszterior Bayes-féle p -értékek. Az 1-hez közeli p -értékek azt jelzik, hogy az adatok, a modellspecifikáció és a priorok alapján a paraméter nagy valószínűséggel pozitív. Ezzel szemben a 0-hoz közeli p -értékek azt jelzik, hogy a paraméter nagy valószínűséggel negatív, figyelembe véve az adatokat, a modellspecifikációt és a priorokat.

Az 1. hipotézisnek megfelelően, a tanulók tanulmányi ambíciói a két tantárgyban az idő előrehaladtával hasonlóbbá váltak a barátaik ambícióihoz, amint azt az átlagos hasonlósági hatások pozitív együtthatói mutatják ($\theta_{Magyar} = 1,40$, $SD_{Magyar} = -0,71$, $p_{HMagyar} = 0,98$, $\theta_{Matematika} = 1,26$, $SD_{Matematika} = 0,70$, $p_{Matematika} = 0,97$), bár a p -érték a matematika esetében kissé kívül esett az elfogadott küszöbértéken.

Mindazonáltal, a társas befolyás esetén a hasonlóságra való hajlam mögött meghúzódó mechanizmusok a két tantárgyak esetén némileg eltérőek voltak. Magyar irodalom esetén a magas ambíciókkal rendelkező barátok ambíciói attraktívabbnak bizonyultak, mint az alacsony ambíciókkal rendelkező barátoké, míg a matematikában ellentétes folyamat volt megfigyelhető.

A tanulmányi ambíciók a két vizsgált iskolai tantárgyban nem járultak hozzá a társas szelekcióhoz a vizsgált magyar serdülők körében. Ezzel szemben a tanulmányi eredmény kiemelkedő és releváns attribútumnak tűnt a társas szelekció szempontjából (7. hipotézis), de csak a magyar irodalom tárgyra vonatkozóan ($\theta_{Magyar} = 0,19$, $SD_{Magyar} = 0,09$, $p_{Magyar} = 0,98$), a matematikában nem ($\theta_{Matematika} = 0,10$, $SD_{Matematika} = 0,10$, $p_{Matematika} = 0,83$). A diákok hajlamosabbak voltak barátságot kötni és/vagy fenntartani olyan tanulókkal, akiknek hasonló tanulmányi eredményük volt magyar irodalomból. Ez a hatás az ambíciók, a nem, a szülői oktatási háttér vagy az etnikai háttér hasonlóságát figyelembe véve sem tűnt el.

3.2. *A barátok oktatási preferenciákra gyakorolt hatása: közvetlen befolyás vagy a barátok oktatási erőforrásaihoz való hozzáférés?*

A második empirikus fejezet (a disszertáció 6. fejezete) bemutatott eredményeit hasonló logika mentén értelmezendők, mint az előző empirikus vizsgálat (a disszertáció 5. fejezete) eredményei. Az eredmények azt mutatták, hogy a barátok preferenciáinak nem volt közvetlen pozitív hatása arra, hogy a diákok gimnáziumi képzést preferálták, ami a 2. hipotézissel ellentétes ($\theta = -1,65$, $SD = 1,07$,

$p = 0,05$), míg a szakközépiskolai pályát preferáló barátok negatívan hatottak a diákok szakközépiskolai pálya iránti preferenciáira ($\theta = -3,41$, $SD = 1,40$, $p < 0,001$).

A tanulmányban bemutatott bizonyítékok szerint a barátok közvetett hatással lehetnek arra, hogy a serdülőknél kialakul-e a gimnáziumi pálya iránti preferencia szülői erőforrásaikon keresztül. Az olyan barátok, akiknek legalább egy szülője felsőfokú végzettséggel rendelkezik, a 3. hipotézisnek megfelelően pozitívan befolyásolták a diákok gimnáziumi képzés iránti preferenciáját ($\theta = 1,40$, $SD = 0,71$, $p = 0,98$). A barátok szülői hátterének hatása a diákok középiskolai pálya preferenciájára nem különbözött a diákok családi háttere szerint (8. hipotézis).

Ami a társas szelekciót illeti, a gimnáziumi képzést preferáló diákok nagyobb valószínűséggel alakítottak ki és tartottak fenn barátságokat olyan osztálytársakkal, akik szintén gimnáziumi preferenciákkal rendelkeztek (4. hipotézis) ($\theta = .48$, $SD = .16$, $p > .99$). Továbbá, a szakközépiskolai pályát preferáló diákok nagyobb valószínűséggel alakítottak ki és tartottak fenn barátságokat olyan társaikkal, akik szintén a szakközépiskolai pályát preferálták ($\theta = .31$, $SD = .15$, $p > .98$).

Ennek ellenére a társas szelekcióra vonatkozó eredményeket a disszertáció egészében óvatosan kell kezelni, mivel az egoX hatások, melyek azt modellezik, hogy a különböző középiskolai preferenciákkal rendelkező diákok aktivitása eltérő-e a kimenő baráti jelölések tekintetében, nem konvergáltak, és ezért ki kellett zárni őket a modellekből, ez pedig hatással lehet a homofiliát modellező hatások becsült paramétereire. Ezért a társas szelekcióra vonatkozó hipotézis a rendelkezésre álló empirikus bizonyítékok alapján nem fogadható el vagy utasítható el meggyőzően.

3.3. *A saját jövődet látod a társaidra tekintve? Barátok és osztálytársak hatása diákok középiskolai képzésekre vonatkozó preferenciáira*

A GSEM eredmények alábbiakban közölt együtthatói úgy értelmezhetők, ahogy az átlagos marginális hatások logisztikus regressziós modellekben. Az általánosított strukturális egyenletek modellezésének eredményei alapján a barátok és osztálytársak gimnáziumi képzés iránti preferenciái a középiskolai jelentkezésekben és a serdülők gimnáziumi képzés iránti preferenciái között negatív kapcsolat állt fenn, ami ellentmond az 5. és 6. hipotézisnek ($AME_{stabil\ barátok} = -0,21$, $SE_{stabil\ barátok} = 0,03$; $AME_{osztálytársak\ stabil\ barátok\ nélkül} = -0,37$, $SE_{osztálytársak\ stabil\ barátok\ nélkül} = 0,06$). Eközben a barátok gimnáziumi pálya iránti preferenciái a középiskolai jelentkezést megelőző tanévben pozitív, de gyengébb összefüggést mutattak a serdülők gimnáziumi pálya iránti preferenciáival a saját jelentkezésükben, ami alátámasztja az 5. hipotézist

($AME_{stabil\ barátok} = 0,08$, $SE_{stabil\ barátok} = 0,02$). Így a barátok „késleltetett” (korábbi) preferenciái pozitív összefüggést mutattak a diákok saját jelentkezésükben szereplő preferenciáival, de csak a barátok jelentkezéseiben szereplő preferenciáinak figyelembevétele mellett. Összességében az eredmények nem támasztották alá kellőképpen a barátok oktatási preferenciái közötti pozitív kapcsolatot (5. hipotézis). A diákok törekvéseire gyakorolt kortársi hatások nem változtak a diákok családi háttere szerint, vagyis az eredmények nem támasztották alá a 9. hipotézist.

4. A disszertáció főbb tudományos és elméleti hozzájárulásai

Eddig csak néhány tanulmány alkalmazta a sztochasztikus aktor-orientált modelleket a barátok oktatási és tanulmányi aspirációkra gyakorolt hatásának elemzésére, figyelembe véve a társas szelekció lehetséges szerepét is (Kretschmer és Roth, 2021; Lorenz és mtsai., 2020; Mundt és Mundt, 2020). A jelen dolgozatban foglaltakkal ellentétben e tanulmányok egyike sem az általános iskolás tanulókra összpontosított. Mindazonáltal a rétegzett oktatási rendszerekben a középiskolai szelekciót megelőzően a kortársaknak való kitettség különösen fontos lehet, mivel a középiskolai képzéstípusok jellemzően homogének a diákok tanulmányi eredményei és szülői háttere tekintetében (Shavit és Blossfeld, 1993). Emellett a disszertációban szereplő tanulmányok bemutatják, hogy a társas befolyás hogyan változhat az aspirációk különböző mutatói szerint, és hogy a kortársak különböző jellemzői, például aspirációik, szülői hátterük és iskolai teljesítményük hogyan befolyásolhatják a diákok törekvéseit. Az egyik empirikus tanulmány ezen felül a kortáskapcsolatok tágabb kontextusát (osztálytársak hatása a barátok mellett) is figyelembe veszik.

A három empirikus fejezet eredményei azt mutatják, hogy a barátok pozitív hatása a tanulmányi aspirációkra (RQ1, RQ1b) leginkább a két iskolai tantárgy osztályzataira vonatkozó ambíciók esetén mutatkozik meg. Vagyis a barátok aspirációi az általános iskolában pozitív hatással lehetnek azokra az aspirációkra, amelyeknek közel azonnali következménye van, és amelyek nem kötődnek külső korlátokhoz. A tanulmányi ambíciókat a két iskolai tantárgyban tanév végi értékelés és osztályozás követi. Mivel a magyar általános iskolákban a „görbe szerinti osztályozás” nem általános gyakorlat, a mások által elért iskolai osztályzatok nem korlátozzák mások lehetőségeit arra, hogy ugyanilyen eredményeket érjenek el.

Ami a diákok középiskolai képzésekre vonatkozó preferenciáinak kialakulását illeti a felvételi időszak előtt, a barátok preferenciái nem gyakoroltak közvetlen pozitív hatást a diákok gimnáziumi képzés iránti preferenciáira (RQ1, RQ1b). A barátok érettségit adó szakképzés iránti preferenciái negatív hatással voltak a diákok érettségit adó szakképzés iránti preferenciájára. A barátok hatása a diákok gimnáziumi képzés iránti preferenciáira a jelentkezéseket megelőzően inkább közvetett volt,

és a barátok szüleinek forrásain keresztül érvényesült (RQ1), ami azt mutatja, hogy az előnyös családi háttérből származó barátok pozitív hatással lehetnek a diákok azon preferenciájára, hogy a leginkább közismereti fókuszú középiskolai képzést válasszák.

Ezek az következtetések összhangban vannak a korábbi eredményekkel, amelyek szerint a képzett szülők jobban érdeklődnek az oktatási kérdések iránt, jobban ismerik az oktatási rendszert, és nagyobb valószínűséggel választják a leginkább közismereti fókuszú tanulmányi utat gyermekeik számára. Az iskolázottabb szülőkkel kapcsolatban gyakran az a vélekedés alakul ki, hogy információs előnnyel rendelkeznek, ezáltal pedig hatással lehetnek a többi szülő és diák attitűdjére és választásaira (Carolan és Lardier, 2018; Cherng, Calarco és Kao, 2013; Coleman, 1988; Crosnoe, 2004; GVI, 2020). A barátok szülői háttérének hozzájárulása a diákok oktatási preferenciáinak kialakulásához rávilágít arra, hogy az iskola olyan társadalmi intézmény, ahol a formális oktatás mellett a kapcsolathálózatok is fontos szerepet játszanak a tanulási utakban (Coleman, 1988).

Ami a középiskolai jelentkezéskor a preferenciákra gyakorolt kortárshatásokat illeti, negatív kapcsolat volt a diákok gimnáziumi pálya iránti preferenciái és barátaik és osztálytársaik preferenciái között (RQ1). Ezek a kissé meglepő eredmények összhangban vannak azzal, hogy a jelentkezési időszak előtt a barátok nem gyakoroltak pozitív hatást a gimnáziumi képzés iránti preferenciákra, és negatív hatással voltak az érettségit adó szakképzés iránti preferenciákra. Az eredmények magyarázhatók azzal, hogy az észlelt korlátok megakadályozhatják vagy ösztönözhetik az egyéneket abban, hogy bizonyos törekvéseket vagy vágyakat tűzzenek ki maguk elé (Tarabini és Curran, 2018).

Számos korábbi tanulmány, amely a barátok aspirációihoz való alkalmazkodásról számolt be, hosszú távú következményekkel járó aspirációkra összpontosított, például a legmagasabb iskolai végzettségre (többek között Kretschmer és Roth, 2021; Raabe és Wölfer, 2019). A hosszú távú oktatási eredményekre irányuló aspirációk tekintetében a diákoknak nem kell figyelembe venniük a helyek elérhetőségét és a különböző típusú képzésekre való felvétel valószínűségének megítélését, szemben az általuk preferált középiskola típusával.

Az eredmények szerint a jelentkezést megelőző középiskolai preferenciák hozzájárulhatnak a baráti kapcsolatok kialakulásához és fenntartásához (RQ1b). Ez az eredmény arra utal, hogy az oktatási preferenciák csoportosulása a társas hálózatokban felerősítheti a már meglévő egyenlőtlenségeket (DiMaggio és Garip, 2012). A középiskolai preferenciák szerepet játszhatnak a társas szelekcióban, mivel ezek a preferenciák valószínűleg az e célok elérésével kapcsolatos megfigyelhető viselkedésben nyilvánulnak meg (Trebbels, 2015).

Ami társas szelekciót illeti a tanulmányi ambíciók és a két iskolai tantárgyból elért tanulmányi eredményeket illetően, csak a magyar irodalomból elért hasonló tanulmányi eredmények játszottak szerepet a barátságok alakulásában és fennmaradásában (RQ2). A tanulmányi eredmény,

mint az azonos iskolai osztályon belüli társak számára könnyen megfigyelhető jellemző, más kívánatos tulajdonságokat is jelezhet a kortársaknak, ami végső soron barátságok kialakulásához vezethet (Lomi és mtsai., 2011; Torlò és Lomi, 2017). Magyar irodalomból az iskolai teljesítmény különösen fontos lehet ebből a szempontból, mivel az olvasási készségek egyéb egyéni viselkedésekkel és jellemzőkkel, például a szabadidős olvasás élvezetével (Wigfield, 1997) vagy a családi háttérrel (Rogiers, Van Keer és Merchie, 2020) hozhatók összefüggésbe.

Összességben a szociális szelekcióra vonatkozó eredményeket a disszertáció egészében óvatosan kell kezelni, mivel a modellekben nem szerepelnek az ego hatások, ami torzíthatja a hasonlósági hatásokat.

A tanulmányi ambíciók és a tanulmányi teljesítmény a két tantárgyból közvetlenebb kapcsolatban állhatnak egymással, mint a középiskolai preferenciák és az átlagos tanulmányi teljesítmény, ami magyarázhatja, hogy a tanulmányi ambíciók a tanulmányi teljesítmény hozzájárulásán túl (magyar irodalom esetén) miért nem járultak hozzá a társas szelekcióhoz. A társadalmi befolyás és a társadalmi szelekció eltérő hatása a tanulmányi ambíciókra és a tanulmányi eredményekre a két iskolai tantárgy esetében összhangban van azzal az elképzeléssel, hogy a tanulmányi motiváció egy terület-specifikus fogalom, és ennek megfelelően kell vizsgálni (Chow et al., 2018; Green, Martin és Marsh 2007; Jansen, Lüdtke és Schroeders, 2016).

5. Hivatkozások

- Abu-Hilal, M.M. (2000) 'A Structural Model of Attitudes Towards School Subjects, Academic Aspiration and Achievement', *Educational Psychology*, 20(1), pp. 75–84.
doi:[10.1080/014434100110399](https://doi.org/10.1080/014434100110399).
- Altermatt, E.R. és Pomerantz, E.M. (2003) 'The development of competence-related and motivational beliefs: An investigation of similarity and influence among friends.', *Journal of Educational Psychology*, 95(1), pp. 111–123. doi:[10.1037/0022-0663.95.1.111](https://doi.org/10.1037/0022-0663.95.1.111).
- Appadurai, A. (2004) 'The Capacity to Aspire: Culture and the Terms of Recognition', in Rao, V. és Walton, M. (eds.) *Culture and Public Action*. Stanford: Stanford University Press, pp. 59-84.
- Archer, L., Hollingworth, S. és Mendick, H. (2010) *Urban youth and schooling: the experiences and identities of educationally At Risk young people*. Maidenhead: Open University Press.
- Bandura, A., Barbaranelli, C., Caprara, G. V. és Pastorelli, C. (2001) 'Self-Efficacy Beliefs as Shapers of Children's Aspirations and Career Trajectories', *Child Development*, 72(1), pp. 187–206. doi:[10.1111/1467-8624.00273](https://doi.org/10.1111/1467-8624.00273).
- Berndt, T.J. (1992) 'Friendship and Friends' Influence in Adolescence', *Current Directions in Psychological Science*, 1(5), pp. 156–159. doi:[10.1111/1467-8721.ep11510326](https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep11510326).
- Berndt, T.J. és Savin-Williams, R.C. (1993) 'Peer Relations and Friendships', in Tolan, P.H. és Cohler, B.J. (eds.) *Handbook of Clinical Research and Practice with Adolescents*. New York: John Wiley & Sons, pp. 203-219.
- Boda, Z. (2018). 'Social Influence on Observed Race'. *Sociological Science*, 5, pp. 29–57. doi:[10.15195/v5.a3](https://doi.org/10.15195/v5.a3).
- Boda, Z., Néray, B. és Snijders, T. A. B. (2020). 'The Dynamics of Interethnic Friendships and Negative Ties in Secondary School: The Role of Peer-Perceived Ethnicity'. *Social Psychology Quarterly*, 83 (4), pp. 342–362. doi: [10.1177/0190272520907594](https://doi.org/10.1177/0190272520907594).
- Bourdieu, P. és Passeron, J.-C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.
- Brechwald, W.A. és Prinstein, M.J. (2011) 'Beyond Homophily: A Decade of Advances in Understanding Peer Influence Processes: Beyond Homophily', *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), pp. 166–179. doi:[10.1111/j.1532-7795.2010.00721.x](https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00721.x)
- Breen, R. és Goldthorpe, J.H. (1997) 'Explaining Educational Differentials towards a Formal Rational Action Theory', *Rationality and Society*, 9(3), pp. 275–305.
doi:[10.1177/104346397009003002](https://doi.org/10.1177/104346397009003002).

- Brown, B. B., Bakken, J. P., Ameringer, S. W. és Mahon, S. D. (2008) 'A Comprehensive Conceptualization of the Peer Influence Process in Adolescence', in Prinstein, M.J. és Dodge, K.A. (eds.) *Understanding Peer Influence in Children and Adolescents*. New York: Guilford Press, pp. 17–44.
- Brown, B. B. és Larson, J. (2009). 'Peer Relationships in Adolescence'. in Lerner, R. M. és Steinberg, L. (eds) *Handbook of Adolescent Psychology*. New York: Wiley, pp. 74–103.
- Brooks, R. (2005). *Friendship and educational choice: peer influence and planning for the future*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York: Palgrave Macmillan.
- Burgess, L., McNabb, C. B., FitzGibbon, L., Mulligan, N., Fancourt, A., Riddell, P. és Murayama, K. (2020) *Friendship networks and academic motivation: A longitudinal investigation examining selection and influence processes in adolescents*. preprint. Open Science Framework. doi:[10.31219/osf.io/ck9y4](https://doi.org/10.31219/osf.io/ck9y4).
- Castellani, M., Di Giovinazzo, V. és Novarese, M. (2010) 'Procedural Rationality and Happiness', *The Journal of Socio-Economics*, 39(3), pp. 376–383. doi:[10.1016/j.socec.2009.11.004](https://doi.org/10.1016/j.socec.2009.11.004).
- Carolan, B.V. (2018) 'Friends' plans for college and adolescents' educational expectations: an instrumental variable approach', *International Journal of Adolescence and Youth*, 23(3), pp. 334–346. doi:[10.1080/02673843.2017.1371615](https://doi.org/10.1080/02673843.2017.1371615).
- Carolan, B.V. és Lardier, D.T. (2018) 'Adolescents' Friends, Parental Social Closure, and Educational Outcomes', *Sociological Focus*, 51(1), pp. 52–68. doi:[10.1080/00380237.2017.1341247](https://doi.org/10.1080/00380237.2017.1341247).
- Cherng, H-Y.S., Calarco, J.M. és Kao, G. (2013) 'Along for the Ride: Best Friends' Resources and Adolescents' College Completion', *American Educational Research Journal*, 50(1), pp. 76–106. doi:[10.3102/0002831212466689](https://doi.org/10.3102/0002831212466689).
- Choi, K. H., Raley, R. K., Muller, C. és Riegle-Crumb, C. (2008) 'Class Composition: Socioeconomic Characteristics of Coursemates and College Enrollment', *Social Science Quarterly*, 89(4), pp. 846–866. doi:[10.1111/j.1540-6237.2008.00587.x](https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2008.00587.x).
- Chow, A., Kiuru, N., Parker, P. D., Eccles, J. S. and Salmela-Aro, K. (2018) 'Development of Friendship and Task Values in a New School: Friend Selection for the Arts and Physical Education but Socialization for Academic Subjects', *Journal of Youth and Adolescence*, 47(9), pp. 1966–1977. doi:[10.1007/s10964-018-0894-6](https://doi.org/10.1007/s10964-018-0894-6).
- Coleman, J. S. (1988). 'Social Capital in the Creation of Human Capital'. *American Journal of Sociology*, 94 (January), pp. 95–120. doi: [10.1086/228943](https://doi.org/10.1086/228943).

- Cook, T.D., Deng, Y. és Morgano, E. (2007) 'Friendship Influences During Early Adolescence: The Special Role of Friends' Grade Point Average', *Journal of Research on Adolescence*, 17(2), pp. 325–356. doi:[10.1111/j.1532-7795.2007.00525.x](https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2007.00525.x).
- Crosnoe, R. (2004) 'Social Capital and the Interplay of Families and Schools', *Journal of Marriage and Family*, 66(2), pp. 267–280. doi:[10.1111/j.1741-3737.2004.00019.x](https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00019.x).
- Crosnoe, R., Cavanagh, S. és Elder, G.H. (2003) 'Adolescent Friendships as Academic Resources: The Intersection of Friendship, Race, and School Disadvantage', *Sociological Perspectives*, 46(3), pp. 331–352. doi:[10.1525/sop.2003.46.3.331](https://doi.org/10.1525/sop.2003.46.3.331).
- DiMaggio, P. és Garip, F. (2012) 'Network Effects and Social Inequality', *Annual Review of Sociology*, 38(1), pp. 93–118. doi:[10.1146/annurev.soc.012809.102545](https://doi.org/10.1146/annurev.soc.012809.102545).
- Eccles, J.S. (2009) 'Who Am I and What Am I Going to Do with My Life? Personal and Collective Identities as Motivators of Action', *Educational Psychologist*, 44(2), pp. 78–89. doi:[10.1080/00461520902832368](https://doi.org/10.1080/00461520902832368).
- Erwin, P. (1998). *Friendship in childhood and adolescence*. London; New York: Routledge (Psychology focus).
- Feld, S.L. (1982) 'Social Structural Determinants of Similarity among Associates', *American Sociological Review*, 47(6), p. 797-801. doi:[10.2307/2095216](https://doi.org/10.2307/2095216).
- Festinger, L. (1954) 'A Theory of Social Comparison Processes', *Human Relations*, 7(2), pp. 117–140. doi:[10.1177/001872675400700202](https://doi.org/10.1177/001872675400700202).
- Flashman, J. (2012) 'Academic Achievement and Its Impact on Friend Dynamics', *Sociology of Education*, 85(1), pp. 61–80. doi:[10.1177/0038040711417014](https://doi.org/10.1177/0038040711417014).
- Foley, K., Gallipoli, G. és Green, D.A. (2014) 'Ability, Parental Valuation of Education, and the High School Dropout Decision', *Journal of Human Resources*, 49(4), pp. 906–944. doi:[10.3368/jhr.49.4.906](https://doi.org/10.3368/jhr.49.4.906).
- Gale, T. és Parker, S. (2015) 'To aspire: a systematic reflection on understanding aspirations in higher education', *The Australian Educational Researcher*, 42(2), pp. 139–153. doi:[10.1007/s13384-014-0165-9](https://doi.org/10.1007/s13384-014-0165-9).
- Granovetter, M. S. (1973). 'The Strength of Weak Ties'. *American Journal of Sociology*, 78 (6), pp. 1360-1380.
- Green, J., Martin, A.J. and Marsh, H.W. (2007) 'Motivation and engagement in English, Mathematics and Science high school subjects: Towards an understanding of multidimensional domain specificity', *Learning and Individual Differences*, 17(3), pp. 269–279. doi:[10.1016/j.lindif.2006.12.003](https://doi.org/10.1016/j.lindif.2006.12.003).

- Gremmen, M. C., Dijkstra, J. K., Steglich, C. és Veenstra, R. (2017) 'First selection, then influence: Developmental differences in friendship dynamics regarding academic achievement.', *Developmental Psychology*, 53(7), pp. 1356–1370. doi:[10.1037/dev0000314](https://doi.org/10.1037/dev0000314).
- Grow, A., Takács, K. és Pál, J. (2016). 'Status Characteristics and Ability Attributions in Hungarian School Classes: An Exponential Random Graph Approach'. *Social Psychology Quarterly*, 79 (2), pp. 156–167. doi: [10.1177/0190272516643052](https://doi.org/10.1177/0190272516643052).
- Gutman, L.M. és Akerman, R. (2008) *Determinants of Aspirations [wider benefits of learning research report no. 27]*. London: Centre for Research on the Wider Benefits of Learning, Institute of Education, University of London. Available at: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1541614/1/Gutman2008Determinants.pdf> (Accessed: 5 September 2021).
- Hamm, J. V., Schmid, L., Farmer, T. W. és Locke, B. (2011) 'Injunctive and Descriptive Peer Group Norms and the Academic Adjustment of Rural Early Adolescents', *The Journal of Early Adolescence*, 31(1), pp. 41–73. doi:[10.1177/0272431610384486](https://doi.org/10.1177/0272431610384486).
- Huber, C. (2013) 'Generalized structural equation modelling using stata', in *Italian Stata Users Group Meeting, November*, pp. 14–15.
- Huguet, P., Dumas, F., Marsh, H., Régner, I., Wheeler, L., Suls, J., Seaton, M. és Nezlek, J. (2009) 'Clarifying the Role of Social Comparison in the Big-Fish–Little-Pond Effect (BFLPE): An Integrative Study', *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(1), pp. 156–170. doi:[10.1037/a0015558](https://doi.org/10.1037/a0015558).
- Ikonen, K., Leinonen, R., Asikainen, M. A. és Hirvonen, P. E. (2018) 'The Influence of Parents, Teachers, and Friends on Ninth Graders' Educational and Career Choices', *International Journal of Gender, Science and Technology*, 9(3), pp. 316–338.
- Jansen, M., Lüdtke, O. és Schroeders, U. (2016) 'Evidence for a positive relation between interest and achievement: Examining between-person and within-person variation in five domains', *Contemporary Educational Psychology*, 46, pp. 116–127. doi:[10.1016/j.cedpsych.2016.05.004](https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2016.05.004).
- Jæger, M.M. (2007) 'Economic and Social Returns to Educational Choices: Extending the Utility Function', *Rationality and Society*, 19(4), pp. 451–483. doi:[10.1177/1043463107083739](https://doi.org/10.1177/1043463107083739).
- Kandel, D.B. (1978) 'Homophily, Selection, and Socialization in Adolescent Friendships', *American Journal of Sociology*, 84(2), pp. 427–436. doi:[10.1086/226792](https://doi.org/10.1086/226792).
- Kaplan, D. és Depaoli, S. (2013) 'Bayesian Statistical Methods', in Little, T.D. (ed.) *Oxford Handbook of Quantitative Methods. Volume 1: Foundations*. Oxford: Oxford University Press, pp. 407–437.

- Keller, T. (2023). 'No evidence of direct peer influence in upper-secondary track choice—evidence from Hungary'. *European Societies*, 25 (1), pp. 154–180. doi: [10.1080/14616696.2022.2127828](https://doi.org/10.1080/14616696.2022.2127828).
- Keller, T. és Takács, K. (2019). 'Peers that count: The influence of deskmates on test scores'. *Research in Social Stratification and Mobility*, 62, p. 100408. doi: [10.1016/j.rssm.2019.05.003](https://doi.org/10.1016/j.rssm.2019.05.003).
- Keller, T., Takács, K. és Elwert, F. (2021). 'Yes, You Can! Effects of Transparent Admission Standards on High School Track Choice: A Randomized Field Experiment'. *Social Forces*, p. soab111. doi: [10.1093/sf/soab111](https://doi.org/10.1093/sf/soab111).
- Kisfalusi, D., Janky, B. és Takács, K. (2019). 'Double Standards or Social Identity? The Role of Gender and Ethnicity in Ability Perceptions in the Classroom'. *The Journal of Early Adolescence*. SAGE Publications Inc, 39 (5), pp. 745–780. doi: [10.1177/0272431618791278](https://doi.org/10.1177/0272431618791278).
- Kisfalusi, D., Pál, J. és Boda, Z. (2020). 'Bullying and victimization among majority and minority students: The role of peers' ethnic perceptions'. *Social Networks*, 60, pp. 48–60. doi: [10.1016/j.socnet.2018.08.006](https://doi.org/10.1016/j.socnet.2018.08.006).
- Kiuru, N., Aunola, K., Vuori, J. és Nurmi, J-E. (2007) 'The Role of Peer Groups in Adolescents' Educational Expectations and Adjustment', *Journal of Youth and Adolescence*, 36(8), pp. 995–1009. doi:[10.1007/s10964-006-9118-6](https://doi.org/10.1007/s10964-006-9118-6).
- de Klepper, M., Sleenbos, E., van de Bunt, G. és Agneessens, F. (2010) 'Similarity in Friendship Networks: Selection or Influence? The Effect of Constraining Contexts and Non-visible Individual Attributes', *Social Networks*, 32(1), pp. 82–90. doi:[10.1016/j.socnet.2009.06.003](https://doi.org/10.1016/j.socnet.2009.06.003).
- Kretschmer, D. és Roth, T. (2021) 'Why Do Friends Have Similar Educational Expectations? Separating Influence and Selection Effects', *European Sociological Review*, 37(2), pp. 201–217. doi:[10.1093/esr/jcaa042](https://doi.org/10.1093/esr/jcaa042).
- Kruse, H. és Kroneberg, C. (2020) *Contextualizing Oppositional Cultures: A Multilevel Network Analysis of Status Orders in Schools*. ECONtribute Discussion Papers Series 044, University of Bonn and University of Cologne, Germany. Available at: <https://ideas.repec.org/p/ajk/ajkdps/044.html> (Accessed: 10 June 2022)
- Laursen, B. és Veenstra, R. (2021) 'Toward understanding the functions of peer influence: A summary and synthesis of recent empirical research', *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), pp. 889–907. doi:[10.1111/jora.12606](https://doi.org/10.1111/jora.12606).
- Lessard, L.M. és Juvonen, J. (2019) 'Cross-Class Friendship and Academic Achievement in Middle School.', *Developmental Psychology*, 55(8), pp. 1666–1679. doi:[10.1037/dev0000755](https://doi.org/10.1037/dev0000755).

- Lieberman, M.D. (2015) *Social: Why Our Brains Are Wired to Connect*. Oxford: Oxford University Press.
- Lin, N. (2001). *Social Capital: a Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press (Structural Analysis in the Social Sciences, 19).
- Lomi, A., Snijders, T. A. B., Steglich, C. E. G. és Torló, V. J. (2011) ‘Why are Some more Peer than Others? Evidence from a Longitudinal Study of Social Networks and Individual Academic Performance’, *Social Science Research*, 40(6), pp. 1506–1520. doi:[10.1016/j.ssresearch.2011.06.010](https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2011.06.010).
- Lorenz, G., Boda, Zs., Salikutluk, Z. és Jansen, M. (2020) ‘Social Influence or Selection? Peer Effects on the Development of Adolescents’ Educational Expectations in Germany’, *British Journal of Sociology of Education*, 41(5), pp. 643–669. doi:[10.1080/01425692.2020.1763163](https://doi.org/10.1080/01425692.2020.1763163).
- Manski, C.F. (1993) ‘Identification of Endogenous Social Effects: The Reflection Problem’, *The Review of Economic Studies*, 60(3), pp. 531–542. doi:[10.2307/2298123](https://doi.org/10.2307/2298123).
- Manzo, G. (2013) ‘Educational Choices and Social Interactions: A Formal Model and a Computational Test’, in Elisabeth Birkelund, G. (ed.) *Comparative Social Research*. Emerald Group Publishing Limited, pp. 47–100. doi:[10.1108/S0195-6310\(2013\)0000030007](https://doi.org/10.1108/S0195-6310(2013)0000030007).
- Marsh, H.W. (1991) ‘Failure of High-Ability High Schools to Deliver Academic Benefits Commensurate with Their Students’ Ability Levels’, *American Educational Research Journal*, 28(2), pp. 445–480. doi:[10.3102/00028312028002445](https://doi.org/10.3102/00028312028002445).
- McDermott, E. R., Umaña-Taylor, A. J., Schaefer, D. R., Martínez-Fuentes, S., Co, L., Ison, A., Ryan, A. M. és Rivas-Drake, D. (2020) ‘The structure of educational inequity: Adolescents’ access to parent education through friendship networks and its impact on academic outcomes’, *Social Development*, sode.12494. doi:[10.1111/sode.12494](https://doi.org/10.1111/sode.12494).
- McPherson, J.M., Smith-Lovin, L. és Cook, J.M. (2001) ‘Birds of a Feather: Homophily in Social Networks’, *Annual Review of Sociology*, 27(1), pp. 415–444. doi:[10.1146/annurev.soc.27.1.415](https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415).
- MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (GVI) (2020) *Általános iskolások pályaválasztása 2020*. Available at: https://gvi.hu/files/researches/625/palyaorientacio_2020_tanulmany_201130.pdf. (Accessed: 5 September 2021).
- Molloy, L.E., Gest, S.D. és Rulison, K.L. (2011) ‘Peer Influences on Academic Motivation: Exploring Multiple Methods of Assessing Youths’ Most ‘Influential’ Peer Relationships’, *The Journal of Early Adolescence*, 31(1), pp. 13–40. doi:[10.1177/0272431610384487](https://doi.org/10.1177/0272431610384487).

- Mundt, S.D. és Mundt, M.P. (2020) ‘The Role of Peer Groups in Adolescents’ Educational Expectations: a Stochastic Actor-Based Model’, *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), pp. 1009–1021. doi:[10.1080/02673843.2020.1828109](https://doi.org/10.1080/02673843.2020.1828109).
- Mussweiler, T. (2009) ‘Social Comparison’, in Strack, F. és Förster, J. (eds.) *Social Cognition: The Basis of Human Interaction*. New York: Psychology Press, pp. 139–156.
- Nash, R. (2005) ‘Cognitive *habitus* and collective intelligence: concepts for the explanation of inequality of educational opportunity’. *Journal of Education Policy*, 20(1), pp. 3–21. doi:[10.1080/0268093042000322801](https://doi.org/10.1080/0268093042000322801).
- Raabe, I.J. és Wölfer, R. (2019) ‘What Is Going on Around You: Peer Milieus and Educational Aspirations’, *European Sociological Review*, 35(1), pp. 1–14. doi:[10.1093/esr/jcy048](https://doi.org/10.1093/esr/jcy048).
- Rambaran, J. A., Hopmeyer, A., Schwartz, D., Steglich, C., Badaly, D. és Veenstra, R. (2017). ‘Academic Functioning and Peer Influences: A Short-Term Longitudinal Study of Network–Behavior Dynamics in Middle Adolescence’. *Child Development*, 88(2), pp. 523–543. doi:[10.1111/cdev.12611](https://doi.org/10.1111/cdev.12611).
- Reindl, M. (2020) ‘The transmission of academic values between best friends: How important is an accurate perception?’, *Journal of Adolescence*, 83, pp. 72–82. doi:[10.1016/j.adolescence.2020.06.002](https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.06.002).
- Ripley, R. M., Snijders, T. A. B., Boda, Zs., Vörös, A. és Preciado, P. (2021) *Manual for RSiena*. Oxford, UK: Department of Statistics, University of Oxford. Available at: https://www.stats.ox.ac.uk/~snijders/siena/RSiena_Manual.pdf (Accessed: 20 December 2021).
- Rogiers, A., Van Keer, H. és Merchie, E. (2020) ‘The profile of the skilled reader: An investigation into the role of reading enjoyment and student characteristics’, *International Journal of Educational Research*, 99, p. 101512. doi:[10.1016/j.ijer.2019.101512](https://doi.org/10.1016/j.ijer.2019.101512).
- Rosenqvist, E. (2018) ‘Two Functions of Peer Influence on Upper-secondary Education Application Behaviour’, *Sociology of Education*, 91(1), pp. 72–89. doi:[10.1177/0038040717746113](https://doi.org/10.1177/0038040717746113).
- Ryan, A.M. (2001) ‘The Peer Group as a Context for the Development of Young Adolescent Motivation and Achievement’, *Child Development*, 72(4), pp. 1135–1150. doi:[10.1111/1467-8624.00338](https://doi.org/10.1111/1467-8624.00338).
- Quaglia, R.J. és Cobb, C.D. (1996) ‘Toward a Theory of Student Aspirations’, *Journal of Research in Rural Education*, 12(3), pp. 127–132.
- Seaton, M., Marsh, H. W., Dumas, F., Huguet, P., Monteil, J.-M., Régner, I., Blanton, H., Buunk, A. P., Gibbons, F. X., Kuyper, H., Suls, J. és Wheeler, L. (2008) ‘In Search of the Big Fish: Investigating the Coexistence of the Big-Fish-Little-Pond Effect with the Positive Effects of

- Upward Comparisons’, *British Journal of Social Psychology*, 47(1), pp. 73–103.
doi:[10.1348/014466607X202309](https://doi.org/10.1348/014466607X202309).
- Sewell, W.H. és Hauser, R.M. (1972) ‘Causes and Consequences of Higher Education: Models of the Status Attainment Process’, *American Journal of Agricultural Economics*, 54(5), pp. 851–861. doi:[10.2307/1239228](https://doi.org/10.2307/1239228).
- Sewell, W.H. és Hauser, R.M. (1993) *A Review of the Wisconsin Longitudinal Study of Social and Psychological Factors in Aspirations and Achievements 1963-1992*. Madison, WI: Center for Demography and Ecology, University of Wisconsin-Madison. Available at: https://www.ssc.wisc.edu/wlsresearch/publications/files/public/Sewell-Hauser_Review.Wisconsin.L.S.S.P.F.A.A-1963-1992_CDE_92-01.pdf (Accessed: 5 September 2021).
- Shavit, Y. és Blossfeld, H.-P. (eds) (1993) *Persistent Inequality: Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, CO: Westview Press.
- Shin, H. és Ryan, A.M. (2014) ‘Early Adolescent Friendships and Academic Adjustment: Examining Selection and Influence Processes with Longitudinal Social Network Analysis’, *Developmental Psychology*, 50(11), pp. 2462–2472. doi:[10.1037/a0037922](https://doi.org/10.1037/a0037922).
- Smirnov, I. és Thurner, S. (2017) ‘Formation of homophily in academic performance: Students change their friends rather than performance’, *PLOS ONE*, 12(8), p. e0183473. doi:[10.1371/journal.pone.0183473](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0183473).
- Smith, E. (2023) ‘Peer preferences and educational decisions: heterogeneous associations across student socioeconomic status’, *British Journal of Sociology of Education*, 44(2), pp. 374–393. Available at: <https://doi.org/10.1080/01425692.2022.2154641>.
- Sokatch, A. (2006) ‘Peer Influences on the College-Going Decisions of Low Socioeconomic Status Urban Youth’, *Education and Urban Society*, 39(1), pp. 128–146. doi:[10.1177/0013124506291783](https://doi.org/10.1177/0013124506291783).
- Steglich, C., Snijders, T.A.B. és Pearson, M. (2010) ‘Dynamic Networks and Behaviour: Separating Selection from Influence’, *Sociological Methodology*, 40(1), pp. 329–393. doi:[10.1111/j.1467-9531.2010.01225.x](https://doi.org/10.1111/j.1467-9531.2010.01225.x).
- Tarabini, A. és Curran, M. (2018) ‘Young People’s Educational Expectations, Aspirations and Choices: The Role of Habitus, Gender and Fields’, in Stahl, G. et al. (eds.) *International Perspectives on Theorizing Aspirations: Applying Bourdieu’s Tools*. Bloomsbury Academic, pp. 53–67.
- Taylor, C. (2004) *Modern Social Imaginaries*. Durham: Duke University Press.

- Trebbels, M. (2015) 'The concept of educational aspirations', in Trebbels, M., *The transition at the end of compulsory full-time education*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, pp. 37–45. doi: [10.1007/978-3-658-06241-5_3](https://doi.org/10.1007/978-3-658-06241-5_3)
- Torlò, V.J. és Lomi, A. (2017) 'The Network Dynamics of Status: Assimilation and Selection', *Social Forces*, 96(1), pp. 389–422. doi:[10.1093/sf/sox040](https://doi.org/10.1093/sf/sox040).
- van Duijn, M. A. J., Zeggelink, E. P. H., Huisman, M., Stokman, F. N. és Wasseur, F. W. (2003) 'Evolution of Sociology Freshmen into a Friendship Network', *The Journal of Mathematical Sociology*, 27(2–3), pp. 153–191. doi:[10.1080/00222500305889](https://doi.org/10.1080/00222500305889).
- Veenstra, R. és Dijkstra, J.K. (2012) 'Transformations in Adolescent Peer Networks', in Laursen, B. és Collins, W.A. (eds.) *Relationship Pathways: From Adolescence to Young Adulthood*. New York: Sage, pp. 135–154.
- Vörös, A., Block, P. és Boda, Z. (2019). 'Limits to inferring status from friendship relations'. *Social Networks*, 59, pp. 77–97. doi: [10.1016/j.socnet.2019.05.007](https://doi.org/10.1016/j.socnet.2019.05.007).
- Wang, M-T., Kiuru, N., Degol, J. L. és Salmela-Aro, K. (2018) 'Friends, academic achievement, and school engagement during adolescence: A social network approach to peer influence and selection effects', *Learning and Instruction*, 58, pp. 148–160. doi:[10.1016/j.learninstruc.2018.06.003](https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2018.06.003).
- Wentzel, K.R., Barry, C.M. és Caldwell, K.A. (2004) 'Friendships in Middle School: Influences on Motivation and School Adjustment', *Journal of Educational Psychology*, 96(2), pp. 195–203. doi:[10.1037/0022-0663.96.2.195](https://doi.org/10.1037/0022-0663.96.2.195).
- Wigfield, A. (1997) 'Reading motivation: A domain-specific approach to motivation', *Educational Psychologist*, 32(2), pp. 59–68. doi:[10.1207/s15326985ep3202_1](https://doi.org/10.1207/s15326985ep3202_1).
- Wigfield, A. és Eccles, J.S. (2020) 'Chapter Five - 35 Years of Research on Students' Subjective Task Values and Motivation: A Look Back and a Look Forward', in Elliot, A.J. (ed.) *Advances in Motivation Science*. Elsevier, pp. 161–198. doi:[10.1016/bs.adms.2019.05.002](https://doi.org/10.1016/bs.adms.2019.05.002).
- Wigfield, A., Tonks, S. és Klauda, S.L. (2009) 'Expectancy-Value Theory.', in Kathryn R. Wentzel and David B. Miele (eds.) *Handbook of Motivation at School*. New York: Routledge/Taylor & Francis Group, pp. 55–75.
- Wohn, D. Y., Ellison, N. B., Khan, M. L., Fewins-Bliss, R. és Gray, R. (2013) 'The Role of Social Media in Shaping First-generation High School Students' College Aspirations: A Social Capital Lens', *Computers & Education*, 63, pp. 424–436. doi:[10.1016/j.compedu.2013.01.004](https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.01.004).
- Zhang, Y., Haddad, E., Torres, B. és Chen, C. (2011) 'The Reciprocal Relationships Among Parents' Expectations, Adolescents' Expectations, and Adolescents' Achievement: A Two-Wave

Longitudinal Analysis of the NELS Data', *Journal of Youth and Adolescence*, 40(4), pp. 479–489. doi:[10.1007/s10964-010-9568-8](https://doi.org/10.1007/s10964-010-9568-8).

Zimmermann, T. (2018) 'Die Bedeutung signifikanter Anderer für eine Erklärung sozial differenzierter Bildungsaspirationen', *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft*, 21(2), pp. 339–360. doi:[10.1007/s11618-017-0781-z](https://doi.org/10.1007/s11618-017-0781-z).

6. A témához köthető publikációk

Bírálat alatt álló kéziratok:

Vit, E. '(Not) Seeing your Future when Looking at your Peers? Friends' and Classmates' Effect on Students' Secondary School Track Preferences'

Vit, E., Bianchi, F., Castellani, M. and Takács, K. (2021) 'Do Friends Aspire? Peer Influence and Selection Effects for Academic Achievement and Aspirations'

Konferencia előadások (a disszertáció szerzője adott elő):

Vit, E. (2019) 'Peer Effects on Educational and Academic Aspirations in Hungarian schools', *The 4th European Conference on Social Networks (EUSN 2019)*. Zurich, Switzerland, 9-12 September.

Vit, E., Bianchi, F., Castellani, M. and Takács, K. (2021) 'Do Friends Aspire? Peer Influence and Selection Effects for Academic Achievement and Aspirations', *The 13th annual International Network of Analytical Sociology (INAS)*. Online, 29-30 May.

Vit, E., Bianchi, F., Castellani, M. and Takács, K. (2021) 'Social influence and academic aspirations: mediated through friends' "aspirations milieu" or expectancies for success?', *Networks 2021: A Joint Sunbelt and NetSci Conference*. Online, 5-10 July.